

SAÇLI EMÎRZÂDE ABDÜLKÂDİR EFENDİ VE ZEYL-İ ŞAKÂİK'İ

Suat DONUK¹

ÖZET

Osmanlı Devleti kadı, müderris, şeyh ve dervişlerinin yaşamlarını anlatan Şakâiku'n-nu'mâniyye'ye yazılmış pek çok zeyil vardır. Bunlardan biri Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi'nin Zeyl-i Şakâik'dir. Abdülkadir Efendi, iyi bir eğitim alıp çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Maraş, Kütahya, Yenişehir kadıliklarında bulduktan sonra 1000 (1592) senesinde vefat etti. Zeyl-i Şakâik'teki anlatımlardan onun Mehmed b. İdris el-Bidlisî'nin damadı olduğu, beş çocuğunu çeşitli hastalıklardan kaybettiği, Kadri mahlasıyla tarih manzumeleri yazdığı anlaşılmaktadır. Abdülkadir Efendi'nin Zeyl-i Şakâik'inin ünük nüshası Paris Bibliotheque Nationale De France, Arabe 2164'te kayıtlıdır. Yazımı muhtemelen 999 (1590/91) senesinde tamamlanan Zeyl-i Şakâik, Şakâiku'n-nu'mâniyye'yi Taşköprüzâde'nin bıraktığı 965 (1557/58) yılından 998 (1589/90) senesine kadar getirmektedir. Arapça yazılan Zeyl-i Şakâik'ta yüz kırk kadı, müderris ve şeyhin hal tercümesi yer almaktadır. Biyografilerde ilgili şahsın ismi, nisbesi, ailesi, eğitim durumu, mesleki kariyeri, ölüm tarihi, fiziksel-ruhsal portresi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Şahsın şairlik ve yazarlık yönü varsa eserleri hakkında bilgi verilip şiirlerinden örnekler sunulmaktadır. Saçlı Emîrzâde Efendi Zeyl-i Şakâik'i, Arapça yazılan diğer zeyillere nazaran fazla sayıda Türkçe şiir içermektedir. Fevrî, Bihîştî, Kâmî, Sürûrî, Kınalızâde Ali Çelebi, Azmî, Bahrî, Fazlî gibi şair ve yazarların biyografilerini içeren bu eser Türk edebiyatı için önemli bir kaynak hüviyetindedir. Bu makalede Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi'nin güncel biyografisi yazılmış, Zeyl-i Şakâik adlı eseri çeşitli yönlerden tanıtılmış, Zeyl-i Şakâik'ta yer alan bir hal tercümesinin metni ve Türkçeye tercümesi ilim âlemiyle paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zeyl-i Şakâiku'n-nu'mâniyye, Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi, Hal Tercümesi

¹ Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, suatdonuk@hotmail.com

SAÇLI EMÎRZÂDE ABDÜLKÂDİR EFENDİ AND HİS ZEYL-İ ŞAKÂİK

ABSTRACT

There are many additions written to Şakâiku'n-nu'mâniyye, about the lives of the Ottoman State, judges, sheikhs and dervishes. One of them is Zeyl-i Şakâik of Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi. Abdülkadir Efendi received a good education and worked as a professor at various madrasas. He died in 1000 (1592) after being in Marash, Kütahya and Yenişehir judges. It is understood from the narratives in Zeyl-i Şakâik that he was the son-in-law of Mehmed b. İdris el-Bidlisî, he lost five children from various diseases, and wrote historical poems with the Kadri pseudonym. The unique copy of Abdülkadir Efendi's Zeyl-i Şakâik is registered in Paris Bibliotheque Nationale De France, Arabe 2164. Zeyl-i Şakâik, whose writing was probably completed in 999 (1590/91), brings the Şakâiku-nutîğimâniyye from 965 (1557/58) to 998 (1589/90) by Taşköprüzâde. Zeyl-i Şakâik, written in Arabic, has a biography of one hundred and forty judges, professors and sheikhs. The biographies contain information about the person's name, proportion, family, educational background, professional career, date of death, and physical-spiritual portrait. If the person has a direction of poetry and writing, information about his works and examples of his poems are presented. Saçlı Emîrzâde Efendi's Zeyl-i Şakâik has a large number of Turkish poems compared to other additions written in Arabic. This work, which includes biographies of poets and writers such as Fevrî, Bihîştî, Kâmî, Sürûrî, Kınalızâde Ali Çelebi, Azmî, Bahrî, Fazlî, is an important resource for Turkish literature. In this article, the current biography of Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi was written, his work named Zeyl-i Şakâik was introduced in various ways, and the text of a biography in Zeyl-i Şakâik and its translation into Turkish was shared with the world of science.

Key Words: Additions of Şakâiku'n-nu'mâniyye, Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi, Biography

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren adalet ve eğitim sisteminde Şemseddin el-Fenârî, Molla Gürânî, Şeyh Edebâlî gibi pek çok önemli ilim adamı kadı veya müderris olarak görev aldı. Arap ve Fars müellifler kendi ilim adamlarının hayatları hakkında bilgileri tabakât türünde eserlere dönüştürmeyi bilmişlerdi (Donuk, 2017: 1/ 29). Osmanlı Devleti'nde ise sadece âlimlerin hayatlarını konu alan herhangi bir eser 965/1557-58 yılına kadar yazılmış değildi. Bu eksikliği gören Taşköprîzâde Ahmed İsmâmeddîn Efendi (ö. Receb 968/ Mart-Nisan 1561) Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan, kendisinin yaşadığı zamana kadarki süre zarfında yaşayıp vefat etmiş bilginlerin hâl tercümelerini içeren bir eser kaleme aldı. *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fi 'Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye* adını verdiği bu kitap her biri bir Osmanlı hükümdarına tekabül eden on tabakadan oluşmakta ve beş yüzü aşkın ilim adamı ve şeyhin biyografisini içermektedir (Ayrıntılı bilgi için bk. Babinger, 1992: 95; Tan, 2007: 14; Furat, 1985: VII-VIII; Hekimoğlu, 2019; Kâtip Çelebi, 2014: 3/ 845; Gönül [Necatigil], 1945:136-168). Arap dilinde yazılan bu eser müstakil bir şekilde Osmanlı bilginlerinin hayatını anlatan ilk kitap özelliği taşımaktadır. Hanefî mezhebine mensup âlimleri anlattığı için *Şakâiku'n-nu'mâniyye* olarak adlandırılan kitabın (Mecdî Mehmed Efendi, 1989: 9) Kahire, Beyrut ve İstanbul'da pek çok defa neşri yapılmıştır (Donuk, 2017: 1/ 30).

Yazımı 965 senesinin Receb ayında (Haziran-Temmuz 1558) tamamlanan (Furat, 1985: 560) eseri Oskar (Osman) Rescher *es-Saqaîq en-no'manijje* adı ile Almancaya çevirmiştir (1978). Muharrem Tan *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'nin popüler tercümesini yapmış, Muhammet Hekimoğlu ise ilmî tahkik ve tercümesini gerçekleştirmiştir (Tan, 2007; Hekimoğlu, 2019).

Şakâiku'n-nu'mâniyye Osmanlı ilim hayatı ve muhiti ile ilgili özgün bilgiler içermesi, klâsik İslâm literatürüne aşına olan herkesin kolayca anlayacağı bir dilin bulunması, basit bir tertiple tanzim edilmesi gibi özellikleri sayesinde kısa süre içerisinde Osmanlı kültür hayatının sembol kitaplarından biri hâline geldi. Yazarı henüz sağ iken tercüme ve tezyil edilmeye başlandı (Donuk, 2017: 30).

Elde mevcut nüshalara göre *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'ye ilk zeyil yazan müellif, Âşık Çelebi'dir. Âşık Çelebi'nin zeyli *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'yi Taşköprî-zâde Efendi'nin bıraktığı 965/1557-58 senesinden 976/1568-69'e kadar getirmektedir. Arapça olarak kaleme alınan Âşık Çelebi zeylinde 42 hal tercemesi bulunmaktadır (Donuk, 2015: 1532; Öztürk, 2016: 13-14).

Âşık Çelebi'den sonra Munuk ve Hısım lakaplarıyla bilinen Ali b. Bâlî tarafından *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'ye zeyil yazılmıştır. *el-İkdu'l-manzûm fi Zikri Efâzîli'r-rûm* ismini taşıyan bu zeyil *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'yi Taşköprî-zâde'nin bıraktığı yerden 990/1582-83 yılına kadar getirmektedir. Osmanlı Devleti'ne mensup 96 kadı, müderris, şeyh ve dervişin terceme-i ahvâlini ihtiva eden *el-İkdu'l-manzûm* da Arap dilinde yazılmıştır (Donuk, 2018: 71; Donuk, 2017: 37).

Nev'îzâde Atâyî, *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'ye yazılan ilk Türkçe zeyil olan *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik*'ta "Saçlı Emîr-zâde Yılcık ve Lütfî Beg-zâde Mahdûmı ve Seyrek-zâde ve İştibî Sadrî Çelebi ve Husrev-zâde zeyl yazmışlardır (Donuk, 2017: 1/ 258)." demek suretiyle ilk dönemde *Şakâik* zeyli yazan müellifleri bildirmiştir. Atâyî, bunlardan biri olan Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Yılcık Efendi biyografisinde "Zeyl-i *Şakâik* yazmıştır. Elfâzı süst ü terâkîbi nâ-dürüstdür (Donuk, 2017: 929)." diyerek ilk bilgiyi teyit etmiştir.

Türkiye yazma eser kütüphanelerinde Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi zeylinin herhangi bir nüshası henüz kayda geçmiş değildir. Franz Babinger, Yılcık Efendi zeylinin bir nüshasının Paris Milli Kütüphanesi numara Arabe 2164'te kayıtlı olduğunu bildirmiştir (Babinger, 1992: 96; Donuk, 2017: 1/ 44).

Bu makalede *Şakâiku'n-nu'mâniyye* müzeyyillerinden Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Yılcık Efendi'nin güncel biyografisi yazılacak, *Zeyl-i Şakâik* adlı eseri ilim âlemine tanıtılacak, bu eserde yer alan Fevrî Ahmed b. Abdullah hal tercümesinin metni ve Türkçeye çevirisi verilecektir. Yılcık Efendi zeyli ile aynı dönemde yazılmış başka bir Arapça zeylin mukayesesinin yapılabilmesi için aynı hal tercümesinin Ali b. Bâlî'nin *el-İkdu'l-manzûm fî Zikri Efâzîlî'r-rûm*'undaki şekli de sunulacaktır.

1. Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Yılcık Efendi

Osmanlı ilmiyesinde Sahn-ı Semân Medresesi müderrisliği, İstanbul kadılığı gibi önemli vazifelerde bulunan Saçlı Emir (Emîr Gîsûdâr) lakaplı Muhyiddin Mehmed Efendi'nin (Kaplan, 20.07.2020) küçük oğludur. Kaynaklar onun "Yılcık" lakabıyla tanındığını bildirmektedir (Kâtib Çelebi, 2014: 3/ 846). Bu lakap, çabuk öfkelenip yaralayıcı bir dil kullanmasından dolayı kendisine verilmiş olmalıdır. Doğum yeri ve tarihi belli değildir (Ekinci, 2017: 71).

İlmiye sınıfına girip Sinan Efendi'den mülazım oldu. İlk olarak otuz akçe yevmiyeli medreselerde müderrislik yapmaya başladı. Sonra kırk akçe yevmiye ile Molla Yegân Medresesi müderrisi oldu. Kendisi *Zeyl-i Şakâik*'ta Ahmed b. Şeyh Seyyidî Ali hal tercümesinde "Söz konusu efendi, kardeşi öldüğünde hastaydı. Ben de Yegâniyye Medresesi'nde kırk [akçe] ile müderristim (Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi, yz: 3a)." ifadeleriyle bunu teyit etmektedir.

981 Safer'inde (Haziran 1573) Soğukkuyu Pîrî Paşa Medresesi haric elli derecesine çıkarılıp ilk olarak kendisine verildi. Aynı yılın Zilhicce'sinde (Mart/Nisan 1574) Çorlu Medresesi pâye derecesine çıkarılıp ilk olarak kendisine tevdi edildi. Bu husus için de *Zeyl-i Şakâik*'ta Nureddin b. Turgud el-Aydî'nin hal tercümesinde "Sonra Çorlu Medresesi müderrisi oldu... [Eşi tarafından katledildikten sonra] medresesi bana verildi (vr. 6b)." demektedir.

983 Receb'inde (Ekim/Kasım 1575) Çorlu Medresesi müderrisliğinden azledildi. 989 Cemâziyelevvel'inde (Haziran/Temmuz 1581) Sahn-ı Semân Medresesi müderrisi oldu. Burada bir ay görev yaptıktan sonra Maraş kadılığı mevleviyet derecesine çıkarılıp kendisine verildi. 991 (1983/84) senesinde Maraş kadılığından azledildi (Donuk, 2017: 1/ 928). Nitekim müellif, *Zeyl-i Şakâik*'ta başka bir *Şakâik* müzeyyili olan Ali b. Bâlî'nin yaşamı

hakkında bilgi verirken “Benim Maraş kadılığından ayrılmamdan sonra Maraş’a kadı olarak atandı (vr. 52b).” diyerek bu durumu teyit etmektedir.

991 Zilhicce’sinde (Aralık/Ocak 1583/84) Kütahya kadısı oldu. 994’te (1585/86) görevden alınıp 995 Şevval’inde (Eylül/Ekim 1587) Trablus kadılığına atandı. Bu vazifeyi beğenmeyip, üst mercideki âlimlere dil uzatıp eleştiriler yöneltince Trablus kadılığından azledildi. 999 Receb’inde (Nisan/Mayıs 1591) Yenişehir kadılığına getirildi. 1000 Rebiülahir’inde (Ocak/Şubat 1592) bu görevden alındıktan kısa bir süre sonra vefat etti (Donuk, 2017: 1/ 928-929).

Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi *Zeyl-i Şakâik*’ta kimi yerlerde ailesi ve akrabaları hakkında bilgiler vermektedir. Örneğin Ebülfazl Mehmed b. İdris el-Bidlîsî hal tercümesinde “Kendisinden sonra Ebülfezâil Ahmed isimli bir oğlu ve benim eşim olan bir kızı kaldı (vr. 33a).” diyerek kendisinin Arap ve Acem Kazaskeri Molla İdris-i Bidlîsî’nin oğlu Defterdar Mehmed Efendi’nin damadı olduğunu belirtmektedir.

Abdülkadir Yılcık Efendi, aynı biyografinin sonunda kayınbiraderi Ebülfezâil Ahmed’in 984 Muharrem’inde (Mart/Nisan 1576) vefat ettiğini, o esnada kendisinin şu tarih manzumesini kaleme aldığını ifade etmektedir:

Bü'l-fezâ'il Ahmedüm bildi ki dehr-i bî-sebât

Bir memerdür tutdı cây-ı dil-güşây-ı câvidân

Mefhar-ı şübbân-ı cennet olduğı-çün ol cüvân

Kadrî-i dil-haste târîhin didi “Fahr-i Cinân” (vr. 34b).

Müellif, bu kısımda ailesi hakkında bilgiler vermeye devam etmektedir. “Ebülfezâil Ahmed’in yaşı vefat ettiğinde on yediye erişmişti. Babasının kendisi için caminin ön tarafında, sokak ve denize bakan yerde inşa ettiği türbeye defnedildi. Benim oğlum Ahmed veba hastalığından vefat etti. 975 Cemâziyelevvel’inde (Kasım/Aralık 1567) o caminin haziresine defnedildi. Vefat ettiğinde altı yaşındaydı. Söz konusu merhum [Ebülfazl Mehmed b. İdris el-Bidlîsî]’nin kızından Receb ayında doğmuştu. O zamanda doğumu için şu tarih beyitlerini söylemişim:

Melekler Kadrîye idüp beşâret

Didiler oğlunu verd-i cinân bil

Sımâh-ı cânuma irdi nidâ kim

Toğan bedr ay[ı] sen şems-i zamân bil

Görenler nûr Ahmed cebhesinde

Didiler târîhin 'Fahr-i cihân bil'

On altı yaşındaki kızım Ümmü Gülsüm 983 senesi Şaban ayının (Aralık 1575) sonunda; on üç yaşındaki kızım Rukiyye, Ramazan ayının (Ocak 1576) başında vebadan vefat etti. Söz konusu caminin haziresine defnedildi. Bu iki kızım, adı geçen oğlum Ahmed ile ana baba bir kardeş idi. Ahmed ile ana baba bir kardeş olan altı yaşındaki [oğlum] Mehmed de Maraş şehrinde, o diyardaki kadılık görevimin ilk zamanlarında dizanteri hastalığından vefat etti. Emir Alâüddevle Câmî'-i Kebiri haziresinde defnedildi. Ve Mehmed'in ana baba bir kardeşi [kızım] iki aylık Fatma vefat etti. Ebî Eyyüb el-Ensârî kasabasında Ravzatü'l-a'câm'da Ceddi Molla İdris [mezarı] civarında defnedildi (vr. 34b-35a)."

Buradaki ifadelere göre Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi üç kız, iki erkek çocuğunu henüz küçük yaşlarda çeşitli hastalıklardan kaybetmiştir. *Zeyl-i Şakâik*'ta bunu ayrıntılı olarak anlatması ve Hz. Muhammed'in Fâtımatu'z-zehrâ hariç tüm çocuklarını kaybetmesi hadisesine değinmesi (vr. 8b) bu elim durumun kendisini derinden etkilediğini hissettirmektedir.

Yılcık Efendi'nin *Zeyl-i Şakâik*'inde Alemşah Abdurrahman Efendi hal tercümesi şu şekilde başlamaktadır: "O; Saçlı Emîr lakabıyla tanınan Allâme Molla Mehmed'in oğludur. Molla Mehmed, bu fakirin babasıdır. Söz konusu [Alemşah Abdurrahman Efendi] benden sekiz yaş büyüktü (Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi, yz: 8b)." Böylece müellifin babasının Saçlı Emir Mehmed Efendi, büyük kardeşinin Alemşah Abdurrahman Efendi olduğunu kendisinden öğrenmekteyiz.

Ayrıca şair Fevrî Ahmed Efendi biyografisinde Fevrî'nin büyük kızının kendisinin amca kızının oğlu olan, İznik Medresesi'nden mazul İneyetullah Efendi ile evlendiğini bildirmektedir (Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi, yz: 25b). Bu vesileyle Yılcık Efendi'nin Fevrî ve İneyetullah Efendi ile akraba olduklarını da öğrenmekteyiz.

Abdülkadir Efendi'nin ailesi hakkında verdiği bilgilerden şairlik yeteneğine sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim müellif Kadrî mahlasıyla yazdığı tarih türündeki manzumeleri *Zeyl-i Şakâik*'a serpiştirmiştir. Örneğin Hâmid b. Dâvud el-Karamânî'nin hal tercümesinde kazaskerliği zamanında evinin yakınına inşa ettiği cami ve talebe odalarının tarihi için şu manzumeyi yazdığını bildirmektedir:

Yapup bu ma'bedi Hâmid Efendi

Görenler didiler a'le'l-ma'âbid

Göreliden *men benâ beyten* hadîsin

Binâ oldu ana akse'l-makâsıd

Bi-hamdi'llâh tamâm oldukda mescid

Didi Kadrî "zihî hayre'l-mesâcid" (vr. 44a)

Abdülkadir Efendi, Sultan II. Selim hakkında bilgi verirken onun tahta çıkışı için şu tarih manzumesini yazdığını söylemektedir:

Şöyle zînet buldı âlem sâye-i 'adlinde kim

Vasfını gûş eyledükde al olur bâğ-ı İrem

Cennet-âsâ bir makâm-ı 'işret oldu bu cihân

Makdemünle ey şeh-i 'âlî-himem Dârâ-haşem

Devlet-ile tahtına geldükde ol şâh-ı selîm

Didi târîhini Kadrî "şehr-yâr-ı berr ü yemm" (vr. 17b)

Saçlı Emîrzâde Abdülkadir'in yaşamı hakkında bilgi veren yegane kaynak Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâiku'l-hakâik fi Tekmileti's-şakâik* adlı eseridir (Donuk, 2017: 1/ 928-929). Kâtip Çelebi'nin *Fezleke'si* ile *Nâimâ Târîhi* Atâyî'nin verdiği bilgileri tekrar etmektedir (Aycibin, 2007: 224; Nâimâ, 1280: 1/ 74). Atâyî, onun fazla öfkeli bir yapısının, ateş gibi yakıcı bir fitratının olduğunu belirtmektedir. Nitekim Trablus kadılığından âlimlerin önde gelenlerine dil uzatmak nedeniyle azledilmesinin bilinmesi Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi'nin çabuk öfkelenen, tehevür sahibi bir fitratta olduğunu desteklemektedir. Atâyî her ne kadar Abdülkadir Efendi'ye Yılcık lakabının verilme nedenini bildirmese de onun hakkında "nîş-i bün-tîz-i zebânın sudûr-ı 'ulemâya dîrâz ve fevâre-i zehr olan dehânın bâz kılmağla..." ve "ifrât-ı tehevür ile meşhûr, mâtde-i tiryâk-ı isti'dâd-ı fûnûn, 'unsur-ı nârîsi gâlib-i turfe-ma'cûn idi (Donuk, 2017: 1/ 929)." ifadelerini sarfetmesi çabuk öfkelenip yaralayıcı bir dil kullanmasından dolayı Yılcık lakabının takıldığı izlenimi vermektedir.

Saçlı Emîrzâde Efendi'nin *Zeyl-i Şakâik* adlı bir eserinin olduğu bilgisini de Nev'îzâde Atâyî vermektedir. Atâyî, "elfâzi süst ü terâkîbi nâ-dürüstdür (Donuk, 2017: 1/ 929)." demek suretiyle Saçlı Emîrzâde zeylinin dil ve anlatımının kusurlu olduğu tespitini yapmaktadır.

2. Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi'nin Zeyl-i Şakâik'i

2.1. İsmi

Saçlı Emîrzâde Efendi zeylinin halihazırda tek nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaya göre eserin mukaddimesi bulunmamaktadır. Nüshada ser-levha da yoktur. Bu bakımdan eserin özel bir isminin olup olmadığı bilinmemektedir. *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'ye yazılan ve hususi bir adı bulunmayan eserlere genellikle *Zeyl-i Şakâik* adı verilir. Örneğin Uşşâkîzâde İbrahim Hasib'in kitabı *Zeyl-i Şakâik* ismiyle bilinmektedir (bk. Ekinci, 2017). Bu bakımdan Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi'nin söz konusu eserinin *Zeyl-i Şakâik* adıyla anılması uygun görünmektedir.

2.2. Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi'ye Âidiyeti Meselesi

Makale konusu eserin yazma nüshasının zahriyesinde "Saçlı Emîrzâdelerin küçüğü, Yılcık demekle ma'rûf es-Seyyid Abdülkadir Efendi'nin zeylidir." kaydı yer almaktadır. Aynı yerde müellifin Kadî mahlasını kullandığı yazılıdır.

Müellifin *Zeyl-i Şakâik*'ta "[Alemşah Abdurrahman Efendi]; Saçlı Emîr lakabıyla tanınan Allâme Molla Mehmed'in oğludur. Molla Mehmed, bu fakirin babasıdır (Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi, yz: 8b)." ibarelerini kullanması, Kadî mahlasıyla yazdığı şiirlere yer vermesi bu eserin Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi'ye aidiyeti hususunda şüphe bırakmamaktadır.

2.3. Yazılış Tarihi

Abdülkadir Yılcık Efendi zeylinin ünik nüshası mukaddime olmaksızın başlamaktadır. Hatime veya telif kaydı olmaksızın da bitmektedir. Bundan dolayı eserin kesin yazılış tarihi bilinmemektedir.

Bununla birlikte *Zeyl-i Şakâik*'ta yer alan biyografi sahiplerinin vefat tarihlerinden eserin yazılış tarihi hakkında çıkarımda bulunmak mümkündür. Nitekim Yılcık Efendi zeylinde hal tercümeleri 977 (1569/70) senesinde vefat edenlerle başlayıp, kronolojik bir sırayla devam etmekte, 11 Receb 998'de vefat eden Hubbî Mollası (Donuk, 2017: 1/ 912-913) biyografisi ile sona ermektedir. Hubbî Mollası'ndan önce ise 14 Receb 998'de (19 Mayıs 1590) ölen Murtaza el-Karamânî'nin hal tercümesi gelmektedir. Bu bakımdan 1000 (1592) senesi ortalarında vefat ettiği bilinen (Donuk, 2017: 1/ 928-929) Saçlı Emîrzâde Efendi, *Zeyl-i Şakâik*'in yazımına 977 (1569/70) senesinden sonra başlamış, 999 (1590/91) senesinde yazımını tamamlamış olmalıdır.

2.4. Bulunduğu Yazma Nüsha

Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Yılcık Efendi *Zeyl-i Şakâik'*inin kayıtlara geçen bir yazma nüshası bulunmaktadır.

Paris Bibliotheque Nationale De France, Arabe 2164: Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi ile Âşık Çelebi'nin *Şakâik* zeyillerini içermektedir. Saçlı Emîrzâde zeyli 1b-64a, Âşık Çelebi zeyli 67b-96b varakları arasındadır. Zahriyede Eminzâde Mustafa ve Mehmed Hamid b. Neylî Ahmed adına temellük kayıtları vardır. Mehmed Hamid'in kaydı 1155 (1742/43) tarihlidir, Emînzâde'nin tarihsizdir. Aynı yerde muhtemelen kitabın sahiplerinden biri tarafından oluşturulmuş bir *Zeyl-i Şakâik* bölümleri fihristi vardır. Fihristin yanında "Bu hat ve zahr-ı varakta olan fihris ve kenâr-ı mîstarda olan hututun dahi ekseri merhûm Atâyî Efendi'nindir." notu yer almaktadır. Bu nota göre nüshayı Nev'îzâde Atâyî kullanmış, zahriyeden sonraki sayfada yer alan hal tercümeleri fihristini ve eser boyunca yer yer rastlanan talikatları o meydana getirmiştir. Toplam 97 varaktan ibarettir. Satır sayısı 19 ile 21 arasında değişmektedir. Okunaklı bir talik kırmızı hat ile yazılmıştır. Söz başlarında kırmızı, diğer yerlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. Yazmada ser-levha, cetvel ve takibe bulunmamaktadır. Sayfa köşelerinde haşere yenikler vardır.

2.5. İçerisinde Yer Alan Hal Tercümeleri

Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Yılcık Efendi *Zeyl-i Şakâik'*inde toplam yüz kırk hal tercümesi yer almaktadır. Müellif, biyografilerde ilgili şahsın meşhur bir akrabası olduğunda bunlar hakkında da bilgiler vermektedir. Bu hal tercümeleri de eklendiğinde sayı daha da artacaktır. Saçlı Emîrzâde *Zeyl-i Şakâik'*inde yer alan biyografiler şu şekilde listenebilir (Parantez içerisinde yazılanlar der-kenara işlenen nisbelerdir.):

- 1- Abdülvehhab b. Abdurrahman el-Müeyyedî
- 2- Abdullah b. Şeyh Seyyidî Ali (Emîr Hasan Kardeşi Abdullah Çelebi)
- 3- Ahmed b. Şeyh Seyyidî Ali (Emîr Hasan Kardeşi Ahmed Çelebi)
- 4- Mehmed b. Şeyh Seyyidî Ali (Emir Hasan Kardeşi Mehmed Çelebi)
- 5- Mehmed b. Seyyidî el-Hamîdî (Emîr Şâh Kardeşi)
- 6- Necmüddin b. Mehmed (Necmî Çelebi)
- 7- Pîr Mehmed b. Ali (Âşık Çelebi)
- 8- Abdülkerim b. Ali (Kasapzâde Deli Kerim) (mükerrer. 116. biyografi ile aynı.)
- 9- Abdüllatif b. Abdüllatif (Pepegî Latif Çelebi)
- 10- İbrahim b. Kâsım el-Halebî (Arab İbrahim Efendi)
- 11- Zeynelibad el-Karamânî (İbâd Efendi)
- 12- Abdülfettah el-Karamânî
- 13- Nureddin b. Turgud (Küçük Nureddin Efendi)

- 14- Sa'dî el-Karamânî (Kara Sa'dî)
- 15- Muhterem en-Nakîb (Nakîb Muhterem)
- 16- Ahmed b. Seyyid Yusuf (Bağdâdîzâde)
- 17- Mahmud b. Hasan (Samsunîzâde Çelebi)
- 18- Ömer el-Karamânî (Konevî Ömer Çelebi)
- 19- Kutbuddin eş-Şirvânî
- 20- Kânûnî Sultan Süleyman
- 21- Yahya b. Nurullah (Emin Kösesi)
- 22- Muslihiddin en-Niksârî (Koca Niksârî Efendi)
- 23- Muslihiddin b. Şa'ban (Sürûrî Efendi)
- 24- Muhyiddin (Cürcân Efendi)
- 25- Mehmed b. Mehmed (Arabzâde Efendi)
- 26- Ni'metullah (Rûşenîzâde Efendi)
- 27- Şâh Ali Çelebi (Şeyh Ali Çelebi)
- 28- Şemsüddin Ahmed b. Ebussuud (Ahmed Çelebi)
- 29- Garsüddin b. İbrahim
- 30- Abdülbâkî b. Alâeddin el-Arabî (Abdülbâkî Çelebi)
- 31- Abdurrahman b. Cemâlüddin (Şeyhzâde)
- 32- Muhyiddin Mehmed b. Ebussuud (Müftizâde Mehmed Çelebi)
- 33- Mustafa b. Mehmed (Mi'mârzâde Efendi)
- 34- Abdülatif en-Nakşbendî
- 35- Salih b. Celal (Celâlîzâde Salih Çelebi)
- 36- Mustafa b. Celal (Koca Nişancı)
- 37- Muhyiddin İbnü'l-imâm (İmamzâde)
- 38- Tacüddin İbrahim b. Abdullah el-Hamîdî
- 39- Mehmed b. Abdî (İbn Egri Abdî)
- 40- Kemalüddin (Dede Halife)
- 41- Yusuf (Muhzır Kulu)

et-Tabakâtü'l-hâdiye 'Aşer fi Zikri 'Ulemâi'l-hakika ve Meşâihî't-tarîka fi Devleti's-Selimiyye

- 42- Sultan II. Selim

Ve min Meşâihî's-sûfiyye fî Zamânihi ve Erbâbü't-tarîka fî Evânihi

- 43- Şeyh Mehmed (Hekim Çelebi)
- 44- Alâeddin (Deli Ali)
- 45- Ahmed b. Ahî el-Karamânî (Karamânî Ahmed Çelebi)

- 46- Mehmed b. Ahî el-Karamânî (Mehmed Paşa Hocası Mehmed Çelebi)
- 47- Ya'kûb (Çalık Ya'kûb Efendi)
- 48- Mehmed b. Şeyh Torod (Martolos)
- 49- Mahmûd b. Mehmed el-Mısırî (Kavsûnî)
- 50- Hasan b. Sinan (Emîr Hasan)
- 51- Mustafa b. Davud (Kara Davudzâde)
- 52- Lütfullah b. Nebî
- 53- Abdurrahman b. Mustafa el-Karamânî (Abdurrahman el-Esved)
- 54- Mahmûd Muallimü'l-Vezir Mehmed Paşa
- 55- Muslihiddin (Sultan Cihângîr Hocası)
- 56- Muhyiddin (Dülgerzâde)
- 57- Abdurrahman (Baldırzâde)
- 58- Muslihiddin (Sinan Efendi)
- 59- Küçük Sinan
- 60- Abdullah (Gazâlfzâde)
- 61- Ca'fer (İbnü'l-ammi'l-Müftî Ebussuud)
- 62- Mehmed b. Hürrem (Şâh Çelebi)
- 63- Ahmed b. Abdullah (Monla Fevrî)
- 64- Yahya b. Ömer
- 65- Ahmed b. Mehmed (Samsûnîzâde)
- 66- Atâullah Muallimü's-Sultan Selim Han
- 67- Ramazan (Bihîştî)
- 68- Pîr Ahmed (Leys-zâde)
- 69- Sinan (Abdülkerimzâde Damadı)
- 70- Ali b. Mehmed (Kınalızâde)

Ve mine'l-Meşâih fî Zemânihi

- 71- Ya'kûb el-Germiyânî
- 72- Mehmed b. Ca'fer Şâh (Hacı Hasanzâde)
- 73- Muslihiddin el-Lârî (Monlâ Lârî)
- 74- Şeyh Ebû Saîd b. Sun'ullah
- 75- Ahmed b. Mustafa (Muallimzâde Efendi)
- 76- Bâlî el-Halvetî (Sarhoş Bâlî)
- 77- Ali b. Abdülaziz (Ümmü Veledzâde)

- 78- Muhyiddin (Birgili Mehmed Çelebi)
79- Mehmed (Niksârîzâde)
80- Abdülkerim b. Mehmed b. Ebussuud
81- Ebülfazl Mehmed b. İdris b. Hüsâmüddin el-Bidlîsî
82- Ebussuud Efendi

et-Tabakâtü's-sâniye 'Aşer fî Devleti Sultânina'l-a'zamî'l-ekrem ve mine'l-'Ulemâ'l-'âmilîn fî Zemânihi

- 83- İlyas el-Karamânî (Tabîb İlyas)
84- Muslihiddin (Cerrahzâde)
85- Abdurrahman b. Seyyidî el-Amâsî (Kazasker Abdurrahman Efendi)
86- Muharrem b. Mehmed el-Vâiz (Şeyh Muharrem Efendi)
87- Ahmed (Şakkulkamer)
88- Bedrüddin Mahmud b. Ahmed (Bozanzâde)
89- Abdurrahman b. İmad Sinan (İmadzâde)
90- Hasan b. Abdullah (Hasan Beg)
91- Pervîz Efendi
92- Ahmed (Kâmî Efendi)
93- Ahmed b. Mehmed (Nişancızâde)
94- Yusuf el-Amâsî (Sinan Efendi)
95- Hâmid b. Dâvud el-Karamânî
96- Şemseddin Ahmed (Mazlum Melek)
97- Ramazan b. Mehmed (Nâzırzâde)
98- Mahmûd (Baba Çelebi)
99- Mehmed b. Sinan (Sinan Efendizâde)
100- Mehmed b. Bebr Mehmed (Hemşîrezâde)
101- Abdurrahman (Alemşâh)
102- Ahmed b. Mahmûd (Kadızâde Efendi)
103- Şeyhî b. Bedrüddin
104- Abdurrahman Çelebi b. Kadızâde
105- Ahmed b. Yusuf (Bağdâdîzâde) (mükerrer. 16. biyografi ile aynı)
106- Abdülevvel (Şeyh Üryân Efendi)
107- Mehmed b. Nurullah (Ahîzâde)
108- Mehmed b. Mehmed (Ma'lûlzâde)
109- Buhârîzâde
110- Mehmed (Sarigürzzâde)

- 111- Mustafa (Şeyh Selâmî)
112- Pîr Mehmed (Azmî Efendi)
113- Ahmed b. Hasan (Hasan Begzâde)
114- Ali b. Bâlî (Hısım Ali)
115- İbrahim (Yoluk Karındaşı)
116- Abdülkerim b. Ali (Kasapzâde) (8. biyografi ile aynı. Hatta aynı varakta peşi sıra gelecek şekilde mükerrer yazılmış. Eser boyunca aynı kişinin üç ayrı biyografisi yazılmıştır.)
117- Seyfullah b. Mahmud
118- Ya'kûb (Ya'kûbca)
119- Bedreddin Mahmûd b. Abdullah (Köle Mahmûd)
120- Hüseyin b. Sinan
121- Subaşızâde
122- Mehmed b. Ârif
123- Mehmed (Babazâde)
124- Mehmed (Bahrî)
125- Ali (Kilisli Ali Çelebi)
126- Şeyh Ahmed el-Buhârî
127- İvaz b. Bâlî (Manav)
128- Mahmûd (Kâtib)
129- Mirza Mahdum
130- Sefer b. Mehmed el-Kayserî
131- Abdülganî b. Emirşâh
132- Mehmed (Çivizâde)
133- Mustafa b. Lütfullah (Lütfi Begzâde)
134- Muhyiddin Mehmed b. Seyyidî Ahmed (Gürz Seyyidizâde)
135- Abdullah b. Lütfullah (Bahâeddinzâde)
136- Pîr Mehmed (Pîrî Çelebi)
137- Abdülkerim b. Mehmed (Monla Efendi)
138- Ahmed b. Lütfullah (Lütfî Begzâde)
139- Murtaza el-Karamânî (Deli Murtaza)
140- Mehmed b. Abdullah (Hubbî Mollası)

2.6. Muhteva Hususiyetleri

Saçlı Emîrzâde Abdülkâdir Efendi'nin zeyli *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'yi Taşköprüzâde Ahmed İsameddin Efendi'nin bıraktığı yerden Sultan III. Murad döneminin ortalarına kadar getirmektedir. Başka bir ifadeyle *Şakâik'i* 965 (1557/58) senesinden 998 (1589/90) senesine kadar getirmektedir. Bu bakımdan Yılcık Efendi zeyli Kânûnî Sultan Süleyman (II. yarısı), Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad (I. yarısı) dönemlerini içermektedir.

Söz konusu *Şakâik* zeylinde yer alan hal tercümelerinin çoğu oldukça hacimlidir. Bu biyografilerde ilgili şahsın yaşamı pek çok yönüyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Biyografilerde kullanılan kompozisyon *Şakâiku'n-nu'mâniyye* ve zeyillerinde gelenekselleşmiş olan tanzim ile hemen hemen aynıdır (Söz konusu eser tertibi ve biyografi tanzimi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Donuk, 2017: 1/ 45).

Bu bakımdan söz konusu *Zeyl-i Şakâik'*ta hal tercüme isim ve nisbe ile başlamaktadır. Biyografi sahibinin ailesi hakkında bilgiler ile devam etmektedir. Daha sonra aldığı eğitim ve hangi âlimden mülazım olduğu bildirilmektedir. Bundan sonra görev kaydı bölümü gelmektedir. Bu kısımda ilgili şahsın hangi tarihte, hangi medrese veya kadılığa, hangi derece ile, kimin yerine atandığı düzenli bir şekilde listelenmektedir.

Yaşamı hakkında bilgi verilen kişinin görev kaydından sonra ölüm tarihi ve fiziksel-ruhsal portresi bildirilmektedir. İlgili kişinin şairlik veya yazarlık yönü varsa eserlerinin isimleri sıralanıp şiirlerinden örnekler sunulmaktadır.

Makale konusu eser *Şakâik-i Nu'mâniyye* ve diğer zeyiller gibi Osmanlı ilmiyesinde görev yapan kadı ve müderrisler ile birlikte Osmanlı dinî ve sosyal hayatının önemli kurumları olan tarikatların önderleri hal tercümelerini kapsamaktadır. Ana bölüm olan ulema kısmında kadı ve müderris hal tercümelerinden sonra gelen "sıfı'ı-meşaih" başlığı altında şeyh ve dervişlerin biyografilerine yer verilmektedir. Ancak *Zeyl-i Şakâik'*ta şeyh ve derviş hal tercüme sayısı ilmiye mensuplarına nazaran oldukça azdır.

Abdülkâdir Yılcık Efendi zeylinde hal tercümesi bulunan pek çok şahsın şairlik ve yazarlık yönü vardır. Müellif de ilgili şahısların bu yönleri üzerinde durmuş, eserleri hakkında bilgi vermiş, şiirlerinden örnekler sunmuştur. Fevrî, Bihiştî, Kınalızâde Ali Çelebi, Fazlî, Kâmî, Sürûrî, Celâlzâde Sâlih, Azmî, Bahrî, Ganî söz konusu eserde biyografisi bulunan edîblerden birkaçıdır. Kimi yerlerde edebî tespitler de içeren Yılcık Efendi zeyli, bu yönüyle Türk edebiyatı için önemli bir kaynak durumundadır.

Makale konusu eserin muhteva hususiyetlerinde dikkat çeken bir nokta Abdülkâdir Efendi'nin şahıslar hakkında tespit edemediği bilgileri boş bırakmasıdır. Müellif kimi yerlerde biyografi sahibinin ismini, doğum yerini, ilk görev yerini, babasının adını, ölüm tarihini boş bırakabilmiştir. Mesela Nişâncızâde Ahmed Efendi'nin vefatını "Bu hal üzereyken ... senesinde vefat etti (vr. 42b).", Buhârîzâde Efendi'nin ismini "Buhârîzâde olarak bilinen Mevlâ ... b. Şeyh Abdüllatif (vr. 51a)", Mehmed b. Sinan'ın doğum yerini "...

şehrinde doğdu (vr. 45b).”, Bağdâdîzâde Efendi'nin ilk atandığı medreseyi “... medresesine müderris oldu (vr. 49b).”, Bahrî Efendi'nin babasının ismini “Babası ... idi (vr. 55b).” biçiminde vermektedir.

Bu tür biyografik kaynaklarda müellifin kimi cümlelerde doğrudan vermesi lazım gelen bilginin yerini bilgiye ulaşamadığı için boş bırakması rastlanabilen bir durumdur. Ancak Saçlı Emîrzâde *Zeyl-i Şakâik'*ında bu tür boşlukların normalden fazla olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Boşlukların fazla oluşu, bazı hal tercümelerinin mükerrer yazılması, özellikle Kasapzâde Abdülkerim b. Ali biyografisinin üç defa oluşturulması müellifin eserini temize geçmeyi veya gözden geçirmeyi düşünüp bunu gerçekleştiremediği düşüncesini akla getirmektedir.

Abdülkadir Yılcık Efendi, Mehmed b. Şeyh Seyyidî Ali biyografisinde “Onun Mehmed Çelebi isimli, kendisinden büyük bir kardeşi vardı. Ondandır vefat etti. Sultan Süleyman muallimi Hayreddin Efendi'den mülazım olmuştu. Onu görmedim; ancak onun erdemini duydum. Onun, Emir Hasan Çelebi adlı, kardeşlerin en büyüğü olan bir kardeşi vardı. Bütün kardeşler [Emir Hasan Çelebi kardeşi şeklinde] ona mensubiyetle tanınırdı. Onu görüp onunla sohbet ettim. Bilginlerin önde gelenlerinden, yetenekli ve övgüye layık şahsiyetlerin büyüklerinden idi (vr. 3a).” cümlelerini sarf etmektedir. Eserin genelinde rastlanabilen bu tür anlatımlardan Saçlı Emîrzâde zeylinin esas bilgi kaynağının müellifin şahsi imkanlarla gerçekleştirdiği sözlü derlemeler olduğu anlaşılmaktadır.

2.7. Dil ve Anlatımı

Abdülkadir Yılcık Efendi *Zeyl-i Şakâik'*ı, kendisinden önce yazılan *Şakâiku'n-nu'mâniyye*, Âşık Çelebi'nin *Zeyl-i Şakâik'*ı ve Ali b. Bâlî'nin *el-İkdu'l-manzûm fî Zikri Efâzîlî'r-rûm'u* gibi Arap dilinde yazmıştır. Abdülkadir Yılcık zeylinin sanatsız, oldukça basit bir anlatımı vardır. Cümleler mümkün mertebe kısa tutulmuştur. Muhtemelen bundan dolayı Nev'îzâde Atâyî bu eser için “Elfâzî süst ü terâkîbi nâ-dürüstdür (Donuk, 2017: 1/ 929).” demektedir.

Şakâiku'n-nu'mâniyye ile Âşık Çelebi *Zeyl-i Şakâik'*ında Türkçe şiir örnekleri pek görülmemektedir (Hekimoğlu, 2019: Öztürk, 2016). *el-İkdu'l-manzûm'*da ise Çağatay Türkçesiyle yazılmış sadece iki manzume bulunmaktadır (Donuk, 2018: 286). Ancak Yılcık Efendi zeylinde çok sayıda Türkçe şiir örneği mevcuttur. Örneğin Fevrî Ahmed b. Abdullah hal tercümesinin sonunda ona ait iki Türkçe gazele yer verilmiştir (vr. 25a). Muhibbî (vr. 9a, 10a), Celalzâde Sâlih Efendi (vr. 16a), Ebülfazl Mehmed b. İdris (vr. 34a-b), Mehmed b. Şeyh Torod (vr. 20a-b) biyografilerinin sonunda Türkçe şiir örnekleri vardır.

Saçlı Emîrzâde Efendi türbe kapısında yer alan tarih kitabı (vr. 18a), ilgili şahsın azledilmesine neden olan şiir (vr. 25b) vb. vesilelerle de Türkçe manzumelere yer vermiştir. Ayrıca yukarıda belirtildiği üzere kendisine ait manzumeleri de *Zeyl-i Şakâik* metnine serpiştirmiştir.

Makale konusu eserde fazla sayıda Farsça manzumeye de rastlanmaktadır. Şairlik yönü bulunan kişilerin Farsça şiirleri varsa bunlara da yer verilmiştir. Örneğin Muhyiddin Mehmed b. Ebussuud hal tercümesinde onun kendisini Fars dilinde nasıl geliştirdiği bilgisi verilip Meylî mahlasıyla yazdığı Farsça şiirler sona konmuştur (Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi, yz: 9b-10a).

3. Saçlı Emîrzâde Zeyl-i Şakâik'ından Bir Hal Tercümesi ile Aynı Hal Tercümesinin *el-İkdu'l-manzûm fi Zikri Efâzili'r-rûm'*daki Şekli

3.1. Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi Zeyl-i Şakâik'ında Fevrî Ahmed b. Abdullah hal tercümesi

[العالم أحمد بن عبد الله "فوري"]

ومنهم العالم أحمد بن عبد الله الملقَّب بالفوري.

كان من عبید اسکندر الدفتری. فلما تفرَّس فيه مخایل اصحاب السداد وشمائل الرشاد فقد سعى في اقرائه وتعليم، حتَّى صار من أرباب الإستعداد. ثمَّ صار ملازماً من المولى مصطفى الشهير بسنان. ثمَّ صار مدرّساً ببعض مدارس. ثمَّ صار مدرّساً بمدرسة قبلوجه بمدينة بروسه. ثمَّ بمدرسة علي پاشا بقسطنطنية. ثمَّ نقل عنها إلى مدرسة خانقاه بقسطنطنية. ثمَّ إلى مدرسة خاصكي. ثمَّ إلى إحدى المدارس الثمان. ثمَّ إلى مدرسة السلطان سليمان خان بمدينة الشام. وفوض [25a] إليه الفتوى بهذا الديار. وعيّن له كلّ يوم ثمانون درهماً. فلم يذهب كثير، حتَّى توفي في سنة ثمان وسبعين وتسعمائة. وقيل في تاريخه "برفت فوري"²

كان عالماً لطيف المصاحبة لذيد المباحثة. وكان حسن الخطّ بعلم قاعدة الخطّ. وله ديوان شعر بالتركي ولا يخلو نظمه عن الحلاوة.

وقد زوّج بنته الكبرى من ابن بنت عمّي وهو المولى عناية الله المعزول عن مدرسة إزنيق، والمقتول أدرنه على أيادي ظلمه عبیده في سنة ثلاث وسبعين وتسعمائة. ودفن بادرنه بجوار أمّها مخدر شاه.

² "Fevrî öldü."

والمولى المرقوم أرسل مكتوباً إلى بنتها وعرض الشوق إليها وأدرج فيه هذا النظم:³

Nazm

Gerçi kendü gözlerinden kıskanur insân seni

Nûr-ı dîdem görmek ister dîde-i giryân seni

Şâm-ı firkatde güneş yüzün hayâlin özlesem

Gâh gönümde gehi gözümde arar cân seni

Nezrüm olsun cân koçın şükrâne kurbân eylemek

Ger görürsem bir dahı ey rahmet-i Rahmân seni

Şâm-ı mihnetde ölem gidem mi eyâ hicr ile

Gösterür mi yohsa bir dahı bana devrân seni

Pîrlikde ey tabîb-i cân cüvân olur yine

Görse bir kez Fevrî-i bî-çâre vü dermân seni

³ [Âlim Ahmed b. Abdullah "Fevrî"]: Âlimlerden Fevrî mahlasıyla tanınan Ahmed b. Abdullah'tır.

Defterdâr İskender [Efendi]'nin kölelerinden biri idi. [İskender Efendi], onda doğruluk ehli olanların belirtileri ile kurtuluş ehli olanların özelliklerini tespit edince [bilgi bakımından] hazırlıklı kişilerden biri oluncaya kadar onun [ilim] okuması ve eğitimi için çaba sarfetti. [Fevrî Efendi] sonra Sinan ismiyle bilinen Mustafa Efendi'den mülazım oldu. Sonra bazı medreselere müderris oldu. Sonra Bursa şehrinde Kaplıca Medresesi'ne müderris oldu. Sonra İstanbul'da Ali Paşa Medresesi'ne [atandı]. Sonra oradan İstanbul'da Hankah Medresesi'ne, oradan Haseki Medresesi'ne, oradan Semaniye Medreseleri'nden birine, oradan da Şam şehrinde Sultan Süleyman Han Medresesi'ne geçti. Ve o bölgenin fetvası ona tevdi edildi. Her bir gün için ona seksen akçe [maaş] tayin edildi. Bunun üzerinden çok zaman geçmeden 978 senesinde vefat etti. Onun vefatı için "Fevrî gitti." [ifadesi] tarih olarak söylendi.

O; sohbeti latif, tartışması leziz bir âlim idi. Yazı kuralları bilgisi ile güzel yazısı vardı. Onun Türkçe şiir *Dîvân'*ı vardır. Şiirleri, tat bakımından boş değildir / Şiirlerinde lezzet vardır.

Onun büyük kızı, amca kızının oğlu İnanetullah Efendi ile evlendi. İnanetullah Efendi İznik Medresesi'nden azledilmiş idi. Edirne'de 973 senesinde kölelerinin elinde zulm ile katledildi. Edirne'de annesi Muhadder Şâh'ın [türbesinin] yakınına defnedildi.

Sözü edilen [Fevrî] Efendi, [Muhadder Şâh]'ın kızına bir mektup gönderip ona olan aşkını bildirdi. Ve şu şiiri o mektuba derc etti:

Ve Lehu Eydan

Ben gitdüm o dildârı ismarladum Allâha

Ol yâr-ı vefâdârı ismarladum Allâha

Ben bunda esîr oldum sultân-ı gam-ı hicre

Ol şâh-ı cihândârı ismarladum Allâha

Serv ile güli dehrün hep solmağa yüz tutdı

Ol kâmet-i der-hârı ismarladum Allâha

Firkatle benüm şimdi günüm giceye döndi

Ol zülf-i şeb-i târı ismarladum Allâha

Ezhâr-ı bahâr üzre hep bâd-ı hazân esdi

Ol 'ârız-ı gülnârı ismarladum Allâha

Her kişi nigârın bir kimseye inanmışdur

Ey Fevrî ben ol yârı ismarladum Allâha (Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi, yz: 24b-25a)

3.2. Ali b. Bâli *el-İkdu'l-manzûm fî Zikri Efâzılı'r-rûm'*unda Fevrî Ahmed b. Abdullah hal tercümesi

[المولى أحمد بن عبد الله "فوري"]

ومنهم المولى أحمد بن عبد الله المشتهر بالفوري.

كان (رحمه الله) في أول أمره من عبيد إسكندر جلبي الدفتري، فلما تفرّس فيه مخايل أرباب السداد وشمائل أصحاب الرشاد، لم يزل ساعياً في تهذيبه وإقراءه حتى انتظم في سلك أرباب الاستعداد، ثم دخل مجالس السادة؛ منهم المولى أحمد المشتهر بطاشكيري زاده، وقرأ على المولى عبد الباقي وغيره من

الأعيان حتى صار ملازما من المولى مصلح الدين المشتهر ببستان، ثم درّس في عدّة مدارس وجعل يزاوّل العلوم ويمارس حتى ولي تدريس مدرسة قيلوجه ببروسه بأربعين، ثم مدرسة علي پاشا بقسطنطينية بخمسين، ثم نقل بهذه الوظيفة إلى مدرسة خانقاه بالمدينة المذكورة، ثم نقل إلى مدرسة زوجة السلطان سليمان المشتهرة بالمدرسة الخاصكية، ثم إلى إحدى المدارس الثمان، ثم إلى مدرسة السلطان سليمان بمدينة دمشق، وفوض إليه الإفتاء بهذه الديار، وعين له كل يوم ثمانون درهماً. فلم يذهب كثير حتى توفي (رحمه الله) سنة ثمان وسبعين وتسعمائة، وقيل في تاريخه بالفارسية "برفت فوري".

وكان (رحمه الله) عالماً فاضلاً ذكي الطبع، خفيف الروح، لطيف المباحثة، لذيق الصحبة. وقد ولع في آخر عمره في مطالعة الكتب وتحرير الخواطر. وقد كتب حواشي على بعض المواضع من تفسير البيضاوي، وبيضاها في كراريس، وعلق حواشي على الدرر والغرر للمولى خسرو من أول الكتاب إلى آخره. وله يد في قول الشعر بالتركي والإنشاء، وله بعض رسائل منشآت على لسان العرب. وله رسالة لطيفة في علم الخط. وقد قال في أول ديوانها: "الحمد لمن (عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ)"⁴ والصلوة والسلام على النبي الأكرم الذي ما خطّ في القط قطّ وما رقم". وقال في آخرها: "وجعلتها رسالة مُنفردة ومجلة متفرّدة ليسهل تحريره على أصحاب القلم ويتيسّر تسطيره لأرباب الرقْم، هديّة لكلّ كاتب طالب وتحفة لكلّ راقم راغب، راجياً أن تبقى هي ببقاء الزّمان، وينتفع بها في بعض الأوقات والأوان، ويكون وسيلة لدعائهم لهذا العبد الجاني بعد انقراض عمري وأواني، امتثالاً لقول من قال: "الخطّ باقي والعمر فاني"⁵.

⁴ Kurân-ı Kerîm, Alak Sûresi, 96/4-5.

⁵ [Fevrî Ahmed b. Abdullah]: Âlimlerden Fevrî ismiyle tanınan Ahmed b. Abdullah'tır.

O (Allah rahmet eylesin.), önceleri İskender Çelebi ed-Defterî'nin kölesi idi. İskender Çelebi onda doğruluk ehli olanların belirtileri ile kurtuluş ehli olanların özelliklerini tespit edince onun eğitim alması, okuması için gayret etti. Öyle ki Fevrî Efendi ilim tahsil edenlerin yoluna dizildi. Sonra âlimlerin meclislerine girdi. Onlardan biri Taşköprüzâde ismiyle bilinen Ahmed Efendi idi. Bostan ismiyle bilinen Muslihiddin Efendi'ye mülâzım oluncaya kadar Abdülbâki Efendi ve diğer gözde âlimlerden dersler okudu. Sonra pek çok medresede dersler verdi. Kırk akçe ile Bursa'da Kaplıca Medresesi'nin derslerinden sorumlu kılınıncaya kadar ilimle meşgul oldu. Elli akçe ile İstanbul'da Ali Paşa Medresesi'nde dersler verdi. Bu vazife derecesi ile aynı şehirde Hankah Medresesi'ne müderris oldu. Hasekiye ismi ile bilinen Sultan Süleyman Zevcesi Medresesi'ne naklolundu. Sonra Semâniye medreselerinden birine, sonra da Şam şehrinde Sultan Süleyman Medresesi'ne geçti. O beldenin fetvası da ona emanet edilip her bir gün için seksen akçe tayin edildi. Çok fazla [zaman] geçmemiştii ki 978 senesinde vefat etti. [Vefat] tarihi için Farsça "Fevrî öldü. (978)" denildi.

O (Allah rahmet eylesin.), fazilet sahibi, temiz fitratlı bir âlimdi. Cana yakın, hoş sohbet biriydi. Ömrünün sonunda kitaplar okuyup inceleme ve anılarını yazma tutkusuna kapıldı. *Bezzâvî Tefsiri'* nin bazı bölümleri üzerine hâşiyeler yazdı. Bunları küçük defterlerde beyaza çekti. Molla Hüsrev'in *ed-Dürer ve'l-Gurer'* ine baştan sona hâşiyeler yazdı. Türkçe şiir ve düz yazı [yazıp] söylemekte yetkindi. Arapça bazı münşeât risâleleri vardır. Hat, yazı ilminde güzel bir risâlesi vardır. Onun önsözünün başında şöyle söylemiştir: "Hamd, "kalemle öğreten, insana bilmediğini bildiren (Alak, 96/4-5)" [Allah'a] mahsustur. Salât, bir parça bile yazıp çizmeyen, en seçkin, ümmî peygamber [Hz. Muhammed'in] üzerine olsun." sonunda ise şöyle demiştir: "Bunu kalem ehline yazı yazmayı kolaylaştırmak ve çizim erbabına kayda geçirmeyi müyesser kılmak

SONUÇ

Osmanlı Devleti kadı, müderris, şeyh ve dervişlerinin yaşamlarını ilk olarak anlatan *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'ye yazılmış pek çok zeyil vardır. Bunlardan biri Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi'nin *Zeyl-i Şakâik'i*dir. Abdülkadir Efendi, iyi bir eğitim alıp çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. Maraş, Kütahya, Yenişehir kadılıklarında bulunduktan sonra 1000 (1592) senesinde vefat etti. *Zeyl-i Şakâik'*taki anlatımlardan onun Mehmed b. İdris el-Bidlisî'nin damadı olduğu, şair Fevrî ile akrabalıklarının bulunduğu, beş çocuğunu çeşitli hastalıklardan kaybettiği, Kadrî mahlasıyla tarih manzumeleri kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Abdülkadir Efendi'nin *Zeyl-i Şakâik'*inin ünik nüshası Paris Bibliotheque Nationale De France, Arabe 2164'te kayıtlıdır. Yazımı muhtemelen 999 (1590/91) senesinde tamamlanan *Zeyl-i Şakâik*, *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'yi Taşköprüzâde'nin bıraktığı 965 (1557/58) tarihinden 998 (1589/90) senesine kadar getirmektedir. *Zeyl-i Şakâik'*ta Kânûnî Sultan Süleyman, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad dönemlerinde yaşayıp vefat etmiş yüz kırk kadı, müderris ve şeyhin hal tercümesi yer almaktadır. Arap dilinde yazılan eserdeki hal tercümeleri oldukça hacimlidir. Biyografilerde ilgili şahsın ismi, nisbesi, ailesi, eğitim durumu, mesleki kariyeri, ölüm tarihi, fiziksel-ruhsal portresi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Biyografi sahibinin şairlik ve yazarlık yönü varsa eserleri ve edebi kişilikleri hakkında bilgi verilip şiirlerinden örnekler sunulmaktadır. Saçlı Emîrzâde Efendi *Zeyl-i Şakâik'*ı, Arapça yazılan diğer zeyillere nazaran fazla sayıda Türkçe şiir içermektedir. Fevrî, Bihiştî, Kâmî, Sürûrî, Kınalızâde Ali Çelebi, Azmî, Bahrî, Fazlî gibi şair ve yazarların biyografilerini içeren bu eser Türk edebiyatı için önemli bir kaynak hüviyetindedir.

amacıyla tek bir risâle ve eşsiz bir mecmua kıldım. O, tüm istekli kâtipler ve dileyen çizerler için bir hediyedir. Zaman aktığı müddetçe onun var olmasını, bazı zaman ve anlarda ondan yararlanılmasını ve bu günahkâr kulun ömrü ve vakti sona erdikten sonra onun için dua edilmesine, 'Yazı bâkidir, ömür fânîdir' diyenin sözüne uyarak vesile olmasını diliyorum." (Donuk, 2018: 330-333)

KAYNAKÇA

- Aycibin, Zeynep (haz.) (2007). *Katip Celebi - Fezleke - Tahlil ve Metin*, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Babinger, Franz (1992). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (çev.) Coşkun Üçok, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Donuk, Suat (2015). "Âşık Çelebi'nin Arapça, Nev'îzâde Atâyî'nin Türkçe Şakâiku'n-nu'mâniyye Zeylindeki Ortak Biyografilerin Mukayesesi" *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 4/4, s. 1524-1560.
- Donuk, Suat (2017). *Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâik Zeyli Hadâiku'l-hakâik fî Tekmiletî's-şakâik Nev'îzâde Atâyî*, (edit.) Derya Örs, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Donuk, Suat (2018). *Ali b. Bâlî'nin Şakâik Zeyli el-İkdu'l-manzûm fî Zikri Efâzılı'r-Rûm*, (edit.) Muhammet Hekimoğlu, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Ekinci, Ramazan (2017). *Zeyl-i Şakâik Uşşâkîzâde'nin Şakâik Zeyli Uşşâkîzâde İbrâhîm Hasîb Efendi*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Furat, Ahmed Subhi (haz.) (1985). *Eş-şakâiku'n-nu'mâniyye fî Ulemâ'd-devleti'l-Osmâniyye-Taşköprülü-zade*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gönül [Necatigil], Behcet (1945). *İstanbul Kütüphanelerinde al-Şakâik al-Nu'maniyya Tercüme ve Zeyilleri*, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII/2, İstanbul 1945, s. 136-168.
- Hekimoğlu, Muhammed (2019). *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fî Ulemâ'd-devleti'l-osmâniyye*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kaplan, Yunus (20.07.2020). "SAÇLI EMİR (EMİR-İ GİSÛDÂR), Muhyiddin Mehmed Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sacli-emir-emiri-gisudar-muhyiddin>
- Kâtip Çelebi (2014). *Keşfü'z-zünûn*, (çev.) Rüştü Balcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mecdî Mehmed Efendi (1989). *Hadâ'iku's-şakâ'ik*, (tıpkıbasım: A. Özcan), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nâimâ (1280). *Tarih*, İstanbul.
- Öztürk, Mehmet (2016). *Âşık Çelebi'nin Zeylî's-şakâiki'n-nu'mâniyye Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Rescher, Oskar (Osman) (1978) *es-Saqaiq en-no'manijje*, Osnabrück: Biblio Verlag.
- Saçlı Emîrzâde Abdülkadir Efendi, *Zeyl-i Şakâik*, Paris Bibliotheque Nationale De France, Arabe 2164.
- Tan, Muharrem (çev.) (2007). *Taşköprülüzâde-Osmanlı Bilginleri*, İstanbul: İz Yayıncılık.

